

del. I když tento způsob nedával vždy plnou záruku úspěchu, zachraňoval mnohé situace i za dodržení technických podmínek výjezdu vozidla. Přesto, že metoda je technickými orgány velmi doporučována, je nutné ji přisoudit platnost v době hodně dávne, **naprosto** neodpovídající požadavkům dnešních směrnic pro bojovou pohotovost.

Proto útvary a svazky hledají opět cesty, jak kvalitněji splnit směrnice, bez použití namáhavých a starých prostředků. Hledání cest samotnými útvary a výroba různých technických zařízení (dmychadel na horký vzduch) třísti síly, i když tu a tam se objeví dobrý nápad. Realizace většiny dobrých návrhů však v zápětí naráží na ekonomickou stránku věci, protože všechna zařízení pro zabezpečení mostotřeleckého pluku jsou samotnými útvary ekonomicky neúnosná, nemluvíme již o rozšiřování v rámci svazku. Požadavek

opuštění posádky v zimních měsících předešel naše **ekonomické a plánované možnosti**, a je velmi často splněn na úkor technického stavu vozidel. Tak po skončení letošní zimy budeme stát před stejnými úkoly v zabezpečení kolové techniky pro zimu.

Při vyspělosti naší techniky daly by se však vyřešit různé, snad hodně revoluční změny v zaopatření automobilní techniky útvarů. Někde by to chtělo menší „brněnský pavilón“ z lehké konstrukce s použitím nových materiálů, jinde možná starou lokomotivu na páru po generální opravě s rozvedem páry pod vozidla, nebo konstruovat obdobné menší tryskové ohříváče pro kolová vozidla. Víme, že se tak může stát pouze v souladu s ekonomickými možnostmi, mnohdy však ztráty a škody na automobilní technice představují částky stejné, nebo vyšší, než jaké by bylo třeba investovat do těchto zařízení.

Slovo k normalizaci vojenské terminologie

Plukovník Jiří Větrovička

Zaujal nás článek genmjr. Csc. Matičky a pracovníků katedry spojovacího vojska uveřejněný ve Vojenské mysli čís. 5/1961. Informuje o terminologickém slovníku, na němž se pracuje ve Vojenské akademii Ant. Zápotockého, a správně dokazuje prospěšnost a důležitost této práce. Je velmi podnětný tím, že obrací pozornost čtenářů Vojenské mysli k terminologickým otázkám a snaží se vyvolat diskusi o nich. Naši vojenští odborníci mají totiž někdy sklon podceňovat a přezírat úsilí o přesné, jednoznačné a jazykově správné vojenské vyjadřování. Autoři článku tu správně poukazují na to, že vývoj vojenské vědy i zdokonalování výcviku a činnosti vojsk, zvláště v soudobých podmínkách si přímo vynucují neustálé ujednocování, zpřesňování a třídění vojenského názvosloví. Neuspořádanost terminologie signalizuje vždycky, že teorie nepokročila příliš daleko, že nemá domyšleny pojmy a jejich vztahy, a naopak obory, v nichž je odborná činnost na vysoké úrovni, mají vypracovanou přesnou a jednotnou terminologickou soustavu.

Připravovaný terminologický slovník, který vymezí alespoň ty termíny, které jsou základem vojenského odborného vyjadřování, bude jistě významným přínosem pro zvýšení úrovně vojenského dorozumívacího styku. Velmi potěšující je, že správnost a

vhodnost terminů se tak vážně a odpovědně zkoumá v naší nejvyšší vojenskovědecké instituci, jakou je VAAZ. Nutno uvážit i obtíže, s nimiž se zpracovatelé slovníku jistě musí potýkat. Vždyť je to první autorská práce tohoto druhu v naší vojenské literatuře. Chápeme proto pisatele článku, že vybízí k široké výměně názorů o terminologických otázkách, protože z ní může vzejít nejedna myšlenka, která zpracovatelům slovníku velmi pomůže.

Chceme do této debaty přispět několika připomínkami, k nimž nás zmíněný článek inspiroval.

V článku se poukazuje na to, že „již delší dobu je podrobována vážné kritice nejednotnost a často i jazyková nesprávnost v naší vojenské terminologii.“

K této formulaci je podle našeho názoru zapotřebí připojit vysvětlení. Nezasvěcený čtenář by si mohl myslet, že se pro jednotnost a jazykovou správnost vojenské terminologie v armádě nic neudělal a zpracovatelé slovníku by mohli svádět k očekávání, že vydáním jejich slovníku nejednotnost v terminologii a jazyková nesprávnost, které jsou předmětem kritiky, budou odstraněny.

Na tvorbě českého vojenského názvosloví se od samého začátku podíleli přední čeští jazykovědci, jako byl prof. Smetánka

a Jilek. I sám plukovník Opravil, který byl po desítky let až do nedávné doby duší veškeré práce na vojenském názvosloví, byl vzděláným a uznávaným filologem. V málokterém oboru se na názvosloví pracovalo tak soustavně a tak uvědoměle jako v oboru vojenském. To nejednou konstatovali i pracovníci Ústavu pro jazyk český.

I když názvosloví, kterého používá Čs. lidová armáda, se v mnohém od předválečného názvosloví liší, solidní jazykový základ zůstal zachován. I dnes péče o jednotnost a jazykovou správnost názvosloví jak českého, tak i slovenského pokračuje v dobrých tradicích. Za terminologii odpovídá MNO-oddělení řádů a předpisů, protože termíny se zcela logicky tvoří souběžně se zpracováváním předpisů. Terminologičti pracovníci tohoto oddělení jsou přitom v těsném kontaktu s Ústavem pro jazyk český a s Ústavem slovenského jazyka, s Úřadem pro normalizaci, s výzkumnými středisky a samozřejmě s většinou složek MNO. Dbá se na to, aby zavádění názvosloví odpovídalo vědeckým terminologickým požadavkům. Vyšla i řada vojenských terminologických rusko-českých a česko-ruských slovníků, které nejenom usnadnily studium a překládání sovětských vojenských textů, ale přispěly velmi k normalizaci jazykové správné terminologie. Pokud jde o slovenské názvosloví, které do roku 1957 neexistovalo, u oddělení řádů a předpisů byla ve spolupráci s Ústavem slovenského jazyka vytvořena a uspořádána celá slovenská terminologická soustava ve formě česko-slovenského vojenského slovníku. Vývoj vojenství, zvláště techniky, je ovšem dnes tak rychlý a množství vznikajících termínů je tak velké, že je dost obtížné udržet si přehled, po celé rozsáhlé soustavě vojenských termínů. Nedá se proto tvrdit, že by v předpisech tu a tam nemohly proklouznout termíny nesprávné, že by se u nově zavedených termínů vždycky podařilo dodržet a někdy také prosadit správná hlediska, ať již jsou důvody jakékoliv, ale přesto se dá odpovědně říci, že oficiální terminologie uvedená v řádech a přehledně vydaná ve vojenských překladových slovnících jako celek je v podstatě schopna dobře sloužit vojenskému dorozumivacímu styku.

Ona nejednotnost a jazyková nesprávnost, která je anebo která by mohla být předmětem vážné kritiky, není příznačná pro terminologii uvedenou v řádech a předpisech. Existuje, ale ne v oficiální terminologii, nýbrž ve vojenském vyjadřování a tam se objevuje proto, že se tato oficiální terminologie nedodržuje.

Ve vojenském vyjadřování nemusíme dlouho hledat, abychom našli desítky jazykově nesprávných termínů, jako je „zachvatit“ (prostor), přikrytí (vojisk), nanesení úderu, trenýrovka, dokladovat, stojánka, samochodka aj. Právě proti termínům tohoto typu, které odporují jazykovému citění lidu, se zvedá odpor v řadách příslušníků armády i ve veřejnosti. Předpisy však takové termíny neznají. Místo zachvatit je správně dobýt, obsadit, ovládnout nebo zmocnit se, místo přikrytí je obrana, ochrana, zabezpečení, místo nanést úder je správně zasadit, uskutečnit nebo provést úder, místo trenýrovky je nácvik, místo stojánky stanoviště letounů atd.

Stížnosti na jazykovou nesprávnost termínů se tedy týkají především vrstvy neoficiální, hantýřkové terminologie a nejednotnost ve vojenském odborném vyjadřování je hlavně v tom, že se těchto hantýřkových výrazů používá místo názvů obsažených ve schválených předpisech, a tím závazně stanovených pro celou armádu. Pracovníci terminologického slovníku tudíž podle našeho názoru nebudou muset v zavedené oficiální terminologii dělat pořádek od základu. Řády, předpisy a různé pomůcky včetně překladových slovníků vytvářejí vcelku dobré podmínky pro to, aby se jednotně užívalo správné terminologie. Terminologický slovník tyto podmínky ještě zlepšil o to, že oficiální terminologii shromáždil, vymezil význam jednotlivých názvů, vyjasnil vztahy mezi nimi a odhalil, popřípadě i odstranil případy nejednotnosti nebo nesprávnosti, které do ní pronikly. Ale hlavním problémem, který samo vydání slovníku nevyřeší, zůstane to, aby se normalizovaná terminologie dodržovala. Jak toho dosáhnout, to je otázka jiná. Do značné míry je to jistě záležitost kázně. Podaří-li se „ukázat“ vojenské vyjadřování, to znamená, dosáhne-li se toho, aby se zavedená terminologie neporušovala svévolně nesmyslnými výrazy, odstranění se z největší části ony hrubé a kritizované případy nejednotnosti a jazykové nesprávnosti.

Ríkáme úmyslně „z největší části“, protože i oficiální terminologii je nutné revidovat a zdokonalovat. Jestliže se oficiální termín v praxi málo používá, je to jistě projev nedostatečného respektování předpisů, ale může to být na druhé straně i výstražným znamením, že zavedený termín není dost vhodný, buď je příliš dlouhý, těžko se vyslovuje, dává jinou představu atd. Pro takovéhle zkoumání poskytuje vhodnou příležitost zejména práce na terminologickém výkladovém slovníku. Že si to jeho zapracování

vatelé uvědomují, toho dokladem je rozbor několika termínů z oboru spojení. Na němž autoři článku demonstrují metodu, s jakou přistupují k revizi dosavadní vojenské terminologie.

Nicméně námitky proti dosud platným názvům spojení a přívlasktu spojovací v souslovích spojovací materiál, spojovací cesta a také spojovací náčelník a návrhy na změnu těchto termínů, je nutno pečlivě uvážít.

Autoři mají za to, že v českém i slovenském vyjadřování dochází k určité stagnaci způsobené tím, že se ruské slovo svjaz překládá někdy jako spoj, ale většinou jako „spojení a že „v běžném vojenském hovor“ není upřesněn jazykový význam termínů spojení, spoj, spojovací a spojový. Nelíbí se jim, že se ve voj. terminologii opomíjejí výrazy „spoj“ a zejména „spojový“, které ministerstvo dopravy a spojů ve své terminologii zavedlo, a navrhuje, aby se jimi v některých případech nahradily dosavadní termíny. Vycházíme ze zásady, kterou autoři ostatně sami připomínají, že provádějí-li se změny v zavedené terminologii, musí k tomu být opravdu závažné důvody. Zkoumejme tedy tyto důvody.

Proti ruskému výrazu svjaz stojí v češtině skutečně výrazů několik, nejenom spojení, spoj, ale také styk a řada dalších podle konkrétního významu. I když připustíme, že se ruské svjaz může někdy nepřesně přeložit, rozhodně není důvod mluvit o nějaké „stagnaci českého (slovenského) vyjadřování“. Existence termínu spojení a spoj a vztah mezi nimi podle nás nejsou závislé na překladech z ruštiny. Jde tu o běžný jazykový jev, že od slovesa (spojovati) se odvodí jednak podstatné jméno slovesné (spojení) i jednak další podstatné jméno (spoj) s významem více nebo méně přibuzným. Srovnáme např. zachycovat, zachytit, záchyt, viset, visení, vis. Z naší vojenské praxe nemáme doklady, že by se ruské svjaz překládalo chybně spoj místo spojení, nebo obráceně.

Nemyslíme, že by našim spojařům dělalo potíže tyto dva termíny rozlišovat. Zásadně se používá termínu spojení. Tento termín je chápán jednoznačně jako „souhrn opatření a zařízení umožňujících dávat a přijímat rozkazy, nařízení, zprávy apod. pomocí různých pojtek. „Spoj“ se skutečně vyskytuje jen ojediněle ve významu linka, cesta, kanál, např. hlavní spoj rádiové sítě, rus. osnovnoj kanal radiostej, oklikový spoj — rus. obchodnaja linija svjazi, ale v tom není třeba vidět nedostatek, spíše naopak. Vypsali jsme si významy tohoto slova. Obecně

je spoj, jednak „předmět, věc něco dohromady pojic“ (např. rozebratelný spoj), jednak „místo, v němž je provedeno spojení dvou nebo více předmětů“ (lepený spoj). Velmi často se ho používá ve významu komunikace, linka (železniční spoj, rádiový spoj). V terminologii ministerstva dopravy a spojů existuje „spoj“ ve významu výsledek činnosti pošty, telegrafu, telefonu, rádia nebo televize, kterou jsou spojeni buď dva jednotlivci (dopis, telegram, telef. rozhovor) nebo vysílač s mnoha posluchači (rozhlas)“ (Věstník spojů 1/52). Kromě toho „spoje“ znamenají „souhrn služeb rezortu ministerstva dopravy a spojů na celém území státu, obstarávajících provoz služby poštovní, telekomunikační a radiokomunikační včetně zařízení sloužících tomuto provozu“ (Věstník min. spojů 4/1954). Z toho vyplývá, že struktura i náplň civilních budů z oboru spojení je odlišná od vojenské, a kdybychom nyní slovo spoj, které je v civilní terminologii slovem základním, chtěli nějak důsledně zavádět do vojenského názvosloví, způsobili bychom chaos.

Toto slovo, jak ukazují uvedené definice, by kolidovalo jednak s naším výrazem „spojení“ (zprostředkovaný styk na dálku), jednak s naším výrazem pojtko (telegraf, telefon, rádio, televize atd.) a konečně ve významu „soustavu spojovacích a doručovacích zařízení působící v celostátním měřítku“ pro naše poměry vůbec nepřichází v úvahu. Zavádět tedy nějak důsledně slovo „spoj“ do vojenské terminologie v uvedených významech by nebylo správné jak pro jeho mnohoznačnost, tak i pro odlišné významy.

Nemůžeme souhlasit ani s názorem, že přívlasek spojovací v souslovích, jako spojovací materiál, spojovací kanál, spojovací situace aj. je nesprávný a že je třeba ho nahradit slovem spojový. Přídavné jméno spojovací má totiž trochu širší význam, než jak se domnívají autoři. V určitých souslovích může znamenat nejen „to, co přímo spojuje“ co bezprostředně spojení obstarává (spojovací letoun), ale také to, co ke spojení pasivně slouží (spojovací drát, spojovací materiál). Nesmíme dále zapomínat, že každá terminologie si vytváří soustavy termínů a že termíny patřící do jedné určité kategorie se snaží nějak označit (srovnaj např. v chemii adjektiva na — ičitý nebo — ičelý). Takovým poznávacím znamením, které nese celý souhrn termínů, patřících do obou spojení je právě přívlasek „spojovací“. Nabývá tak vlastně široce vztahového významu „týkající se spojení“ např. spojovací učebna, spojovací situace atd.

Kdybychom zavedli pro určitá spojení termín spojový, při čemž u jiných by zůstal spojovací, rozkolísali bychom dnešní vcelku jednoduchou soustavu těchto spojařských názvů. V praxi by asi dlouho nebylo jasné, kdy používat spojovací a kdy spojový, nehledě k tomu, že spojový by mělo smysl vlastně jedině za podmínky, že by se všeobecně zavedl i termín spoj.

Měnit termín spojovací náčelník na náčelník spojů rovněž není nutné vzhledem k významu slova spoj, jak již byl výše rozebrán. Z jazykového hlediska jde sice o poměrně vzácný případ tzv. účelové adjektivy u osob, ale příkladů tohoto typu je víc, např. zásobovací referent, plánovací referent, vyšetřovací orgán. Kromě toho tento termín zapadá pak do soustavy názvů z oboru spojení, tak i do systému názvů funkcionářů (tělovýchovný náčelník, chemický, ženijní atd.). Obsah názvu spojovací náčelník nemusíme chápat užce jako náčelník, který sám spojuje, nýbrž „který má na starosti spojení (analog. zásobovací referent = který má na starosti zásobování). Takto je tento termín také v praxi chápán. Kromě toho je náplň funkce spojovacího náčelníka přesně stanovena nově vydaným Řádem vnitřní služby, takže nemůže dojít k nedorozumění. Mimochodem celý řád byl před vydáním předložen vojskům k přiblížením a proti termínu spojovací náčelník nebylo námitek.

Důvody, o které autoři článku opírají své návrhy, nejsou tak závažné, aby se vyplatilo zasahovat do zavedené terminologie, riskovat rozkolísání vžitých názvů, popřípadě i to, že by se vyvolala nedůvěra v autoritativnost terminologie řádů a předpisů.

Jestliže nesouhlasíme s některými závěry článku, neznamená to, že bychom nesouhlasili s metodou. Zamýšlet se nad termíny, hodnotit je a zkoumat z různých pohledů, jak to dělají autoři článku jako jedni ze zpracovatelů výkladového slovníku, to je v oboru terminologie velmi dobrý postup a slibuje, že slovník, jestliže se v něm tato metoda bude důsledně uplatňovat, bude mít pro uspořádání a vybroušení terminologie velkou cenu. Zvláště u nových termínů, které dosud nejsou v řádech a které vznikaly v pracovních jednotlivých překladatelů, často v několika variantách, povede takový přístup jistě k dobrým výsledkům. Máme na mysli především termíny raketové a jaderné techniky a jiné nové názvy, které, jak doufáme, budou rovněž do slovníku zahrnuty. Ale i v zavedené terminologii je nad čím přemýšlet, např. nad množnáznačným termínem letuška a konečně i nad

tím, zda by pro toto slovo, které je i v ruštině tak trochu hanýrkové (asi jako naše „lítačka“) nebylo v našem slovníku něco vhodnějšího atd.

Uvažujeme-li na závěr, jak shrnout hlavní problémy, jichž jsme se dotkli, vidíme, že se nám seskupují do dvou skupin. Do jedné patří problémy související s požadavkem, aby oficiální vojenská terminologie byla co nejdokonalejší, aby byla jednotná, přesná a aby nebyla odtržena od obou národních jazyků a jejich zákonitostí.

Oddělení řádů se sice při vydávání předpisů ústředně o terminologii stará, ale kdyby nenacházelo porozumění a kdyby se nemohlo opírat o spolupráci se složkami a institucemi armády, především s nejvyššími vojenskovědeckými institucemi a nebylo v úzké součinnosti s Čs. akademií věd, bylo by jeho úsilí jenom upcíváním děravé hráze. Z tohoto hlediska si velmi vážíme jak práce VAAZ, tak i článku gen. Matičky a spoluautorů, kteří otázky správné terminologie vyzdvihují. Je dále třeba, aby se na terminologii pracovalo rozvážně a aby každá změna, hlavně taková, která se nařizuje shora, byla vždycky podložena objektivním terminologickým rozbořem, jinak je v ní už při zavedení zárodek přístích dalších změn. Nutno podchycovat s předstihem nové termíny, které rozvoj vojenství přináší. Je totiž nebezpečí, že než se správný termín objeví v předpisech, je jiný nesprávný už tak vžitý, že se pak velmi těžko z praxe vytlačuje. K tomu je třeba nejen terminologicky podchycovat činnost překladatelů a ovlivňovat technické termíny již při vzniku techniky, při vojenských zkouškách, v tovární dokumentaci aj., ale i popularizovat správné terminologické zásady v tisku i na vojenských školách.

Druhým komplexem problémů je zajistit, aby platná terminologie zavedená řády a předpisy byla v celé armádě dodržována a aby se také její dodržování vyžadovalo. Tedy záleží především na velitelích a náčelnících a také na učitelích vojenských škol. Jestliže oni nedbají správné terminologie a používají slangových výrazů, jejich podřízení a žáci tyto výrazy přejímají a šíří jako správné. Také armádní tisk musí respektovat důsledně správnou terminologii. I tu velmi pomůže chystaný slovník akademie, kde každý rychle najde správný termín bez dlouhého pátrání v předpisech.

Cílem našeho článku tedy nebylo jenom polemizovat, ale říci slovo k diskusi o závažnosti terminologických otázek již v pravý čas vyvolal článek soudruhů z akademie, a přispět k rozvinutí této diskuse.